

Inleiding

De jeugdcriminaliteit is in de afgelopen jaren fors gedaald. Het aantal geregistreerde minderjarige verdachten van een misdrijf daalde in het afgelopen decennium met zo'n 60%. Niet alleen de officiële registraties door politie en justitie laten een daling zien, maar ook zelfrapportagecijfers over ouderschap bevestigen dit beeld en de trend stemt overeen met de afname in slachtofferschap in Nederland. Deze neergang is niet enkel een Nederlands fenomeen, in de meeste andere westerse landen zien we dezelfde tendens. Opvallend is dat de aandacht voor deze ontwikkeling en de duiding daarvan relatief weinig aandacht hebben gekregen. Met dit themanummer van Justitiële Verkenningen wordt getracht in die leemte te voorzien.

Door het internationale karakter ervan is het niet voor de hand liggend om de dalende trend in (jeugd)criminaliteit (uitsluitend) toe te schrijven aan succesvol criminaliteits- en jeugdbeleid in afzonderlijke landen, aangezien dat beleid per land behoorlijk verschilt. In dit themanummer gaan we daarom in de eerste plaats op zoek naar gemeenschappelijke culturele verklaringen, waarin bijvoorbeeld een link wordt gelegd met technologische ontwikkelingen die de tijdsbesteding en belevingswereld van jongeren drastisch veranderd hebben, zoals de opkomst van de smartphone en de populariteit van sociale media en allerlei computer en online games. Ook de tevredenheid met het eigen leven van de generatie 'Gezond en gelukkig'¹ zou een criminaliteit dempende factor kunnen zijn.

Naast deze culturele benadering is er in dit themanummer aandacht voor de effecten van overheidsbeleid. Dat hoeft niet direct gericht te zijn op criminaliteitsbestrijding om toch indirect uiteindelijk gevolgen te hebben voor de ontwikkeling van de jeugdcriminaliteit. In dit nummer besteden we bijvoorbeeld aandacht aan campagnes tegen alcoholgebruik door jongeren en aan de maatregel die jongeren verplicht tot hun 18e onderwijs te volgen als zij nog geen startkwalificatie (minimaal mbo-2) hebben behaald. De aanpak van problematische jeugdgroepen en de grootschalige Amsterdamse Top600-aanpak komen eveneens aan bod.

Dit themanummer beoogt mede een bijdrage te leveren aan de discussie over de inzet van justitie- en politiemiddelen en de toekomstige

1 Zie www.scp.nl/Nieuws/Hoe_staat_het_met_de_Nederlandse_jeugd.

ontwikkeling van de criminaliteit. De jeugdstrafsector krimpt al jaren, met alle consequenties voor de werklast en benodigde capaciteit.

En hoewel niet iedere crimineel al in zijn of haar jeugdijaren de eerste stappen richting misdaad zette, is het voorstelbaar dat de sterke vermindering van het aantal jeugdige delinquenten in de toekomst zal leiden tot minder aanwas van volwassen justitiabelen.

In het openingsartikel laten Bert Berghuis en Jaap de Waard zien dat de spectaculaire daling van de jeugdcriminaliteit een internationaal fenomeen is en het gevolg lijkt te zijn van een combinatie van verschillende factoren. Te denken valt aan meer (situatieve) misdaadpreventie, minder alcoholgebruik, minder voortijdige schoolverlaters, grotere tevredenheid met de leefsituatie en een veranderde invulling van de vrije tijd (i.c. sociale media en games). In Nederland lijkt ook de verminderde bereidheid van de politie om werk te maken van kleine overtredingen te hebben bijgedragen aan de daling van de jeugdcriminaliteit. De overige auteurs gaan in dit nummer dieper in op de genoemde en andere factoren die de daling zouden kunnen verklaren. André van der Laan, Marinus Beerthuizen en Heike Goudriaan constateren op basis van twee onderling onafhankelijke bronnen dat de jeugdcriminaliteit in Nederland over vrijwel de gehele linie daalt: enerzijds de politie- en justitiestatistiek en anderzijds zelfrapportage van delinquent gedrag door middel van een steekproef onder jongeren. De cijfers komen uit de Monitor Jeugdcriminaliteit (MJC). De auteurs tekenen hierbij aan dat de geconstateerde daling betrekking heeft op traditionele offline criminaliteit, zowel nationaal als internationaal. Er is nog weinig bekend over de mate waarin jongeren online delicten plegen, zoals cyber- en gedigitaliseerde delicten. De auteurs bespreken de mogelijkheid dat de toename in ICT-gebruik en online activiteiten, zoals het gebruik van social media enerzijds, een bufferende werking kan hebben tegen offline delinquent gedrag en zij geven een aanzet tot nadere onderbouwing van die hypothese. Anderzijds opperen ze dat de toegenomen digitalisering gepaard kan gaan met een toename in jeugddelinquentie online, waardoor er misschien wel sprake is van een verplaatsing van offline naar online jeugddelinquentie, alleen bieden de huidige bronnen daarover (vooralsnog) onvoldoende informatie.

Ook onder Marokkaanse jongens en jongvolwassenen, die al jarenlang een overrepresentatie laten zien in de criminaliteitsstatistiek, is sprake van een substantiële afname van delinquent gedrag, aldus

Roel Jennissen in zijn bijdrage. Tussen 2005 en 2015 daalde de geregistreerde criminaliteit in deze groep met 35%. Maar omdat de criminaliteit onder jongeren en jongvolwassenen met een autochtone Nederlandse achtergrond in die periode nog harder daalde, is de relatieve oververtegenwoordiging van Marokkaans-Nederlandse jongeren in de criminaliteit toegenomen. De auteur bespreekt enkele mogelijke verklaringen voor de achterblijvende daling, waarbij ook de invloed van etnisch profileren door de politie aan de orde komt. De auteur betoogt dat Marokkaans-Nederlandse jongeren een toegenomen culturele dissonantie ervaren, wat een worsteling oplevert tussen de waarden en normen van twee contrasterende culturen, die van het land van herkomst (van hun ouders) en het land waar zij wonen.

Vervolgens onderzoekt Frank Weerman de hypothese dat de toenemende populariteit van sociale media en smartphones sinds 2007 substantieel heeft bijgedragen aan de daling van de jeugdcriminaliteit in veel landen. Ten eerste zijn de activiteitenpatronen van jongeren mogelijk zodanig veranderd dat zij minder ongestructureerd samen zijn ('rondhangen') in de openbare ruimte. Wanneer zij in de openbare ruimte verkeren, is de aandacht bovendien vaak gericht op wat er online gebeurt en minder op de directe omgeving. Ten tweede kan de opmars van sociale media hebben geleid tot aanvullende en alternatieve manieren om psychologische en sociale behoeften van adolescenten te bevredigen. Daarmee worden immateriële motivaties voor het plegen van criminaliteit weggenomen. Ten derde is het mogelijk dat er een verschuiving heeft plaatsgevonden van online naar offline criminaliteit.

De link tussen alcoholgebruik en risicogedrag, soms uitmondend in criminele daden, is veelvuldig gebleken uit wetenschappelijk onderzoek. De spectaculaire daling van het alcoholgebruik onder Nederlandse jongeren sinds 2003, toen ze als de 'zuipschuiten van Europa' bekendstonden, is in dit verband dan ook zeer relevant. Margreet de Looze en Ina Koning betogen dat de daling samengaat met een verandering in sociaalculturele normen ten aanzien van alcoholgebruik door adolescenten. De verschillende nationale en lokale preventie- en interventieprogramma's die het afgelopen decennium in Nederland zijn gelanceerd, lijken hun uitwerking niet te hebben gemist. Het doel daarvan was ouders te stimuleren strikter toe te zien op alcoholgebruik door hun kind. Er lijkt echter meer aan de hand, want jongeren in andere westerse landen zijn eveneens minder alcohol gaan consu-

meren. De auteurs bespreken enkele recente maatschappelijke ontwikkelingen die deze daling zouden kunnen verklaren.

Ook het verband tussen schooluitval en criminaliteit is bekend uit de literatuur. Olivier Marie en Tea Paulovic spreken in hun bijdrage van het 'potentiële incapacitatie-effect' van onderwijs op criminaliteit.

Het gaat dan in feite om formele sociale controle van delinquent gedrag via het onderwijs (men staat onder toezicht van de onderwijsinstelling). Concreet onderzochten zij het effect dat de onderwijsvorming van 2007 heeft gehad op het aantal jongeren verdacht van criminaliteit. Volgens die nieuwe regels mogen jongeren tussen 16 en 18 jaar niet van school zonder *startkwalificatie* (mbo-2-niveau). Het cohort jongeren dat onder de nieuwe maatregel viel, bleef dus langer naar school gaan. Deze groep werd vergeleken met een cohort jongeren dat net iets ouder was en niet door de maatregel werd getroffen. De resultaten van deze exercitie suggereren dat de verandering in het onderwijsbeleid significant heeft bijgedragen aan de daling van de jeugdcriminaliteit. Een neveneffect dat misschien wel belangrijker is dan de potentiële educatieve voordelen van dit beleid, aldus de auteurs.

We besluiten met twee artikelen over de aanpak van jeugdcriminaliteit door de overheid.

In de bijdrage van Henk Ferwerda en Tom van Ham staat de aanpak van problematische jeugdgroepen centraal. Het merendeel van de jeugdcriminaliteit wordt door groepen jongeren gepleegd of komt voort uit groepsdynamische processen. Sinds de eeuwwisseling wordt in Nederland door politie en gemeenten de 'shortlist groepsriminaliteit' gebruikt om jeugdgroepen in beeld te brengen – te onderscheiden naar achtergrondkenmerken en ernst – en om informatie te verzamelen voor een aanpak met oog voor de groep, het domein en het individu. De auteurs constateren dat het aantal problematische jeugdgroepen fors is gedaald en dat de aanpak effectief lijkt. Omdat er ook een aantal neveneffecten zijn, wordt de shortlistmethodiek verder doorontwikkeld.

Ten slotte wordt aandacht besteed aan de zogenoemde Top600-aanpak van de gemeente Amsterdam. Sanneke van Grinsven en Aniek Verwest beschrijven het ontstaan, de uitgangspunten en de werkwijze van dit programma, waarmee in 2011 een begin werd gemaakt. In aanmerking voor deze geïntegreerde aanpak komen plegers van 'high-impact' delicten, zoals woninginbraak, overvallen, straatroof, zware

mishandeling, openlijke geweldpleging en moord/doodslag. Het doel is de veiligheid in Amsterdam en de regio te vergroten, de recidive van de mensen op de lijst te verminderen en hun toekomstperspectieven te verbeteren. Iedere persoon op de lijst krijgt een 'regisseur' toegewezen, die een plan van aanpak opstelt in overleg met alle interventieplegers, de persoon zelf en diens sociale netwerk. De auteurs bespreken de ervaringen tot nu toe en benoemen de problematiek van hardnekkige gevallen. Ten slotte ontvouwen zij de plannen met betrekking tot een Top400-aanpak, die bedoeld is om een jongere groep delictplegers in het vizier te krijgen en vroegtijdig te voorkomen dat zij zich verder in criminele richting ontwikkelen.

Jaap de Waard

André van der Laan

Marit Scheepmaker*

* J. de Waard is als senior beleidsmedewerker verbonden aan het Directoraat-Generaal Rechtspleging en Rechtshandhaving van het ministerie van Veiligheid en Justitie. Dr. A.M. van der Laan is als senior onderzoeker en plaatsvervangend hoofd verbonden aan de afdeling Criminaliteit, Rechtshandhaving en Sancties van het WODC. Mr. drs. M.P.C. Scheepmaker is hoofdredacteur van *Justitiële verkenningen*.